

UDC 026:27-75(091)

DOI 10.2518/2307-7778.19.2.14

Микола ЦАП

протоієрей, аспірант кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька Академія», завідувач кафедри церковно-історичних та гуманітарних дисциплін Волинської православної богословської академії, вул. Градний Узвіз, 5, Луцьк, Україна, 43025 (mykolatsap@ukr.net)

Mykola TSAP

archpriest, postgraduate student of the Department of Cultural Studies and Philosophy of the National University of Ostroh Academy, head of the Department of Church History and Humanitarian Sciences of Volyn Orthodox Theological Academy, Hradnyi uzviz str., 5, Lutsk, Ukraine, 43025 (mykolatsap@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1599-3677>

БІБЛІОТЕКА ВОЛИНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У М. ЛУЦЬКУ

Анотація. *Мета дослідження* – використавши архівні джерела і наукові публікації, проаналізувати і висвітлити основні етапи розвитку і формування книгозбірні Волинської православної богословської академії з моменту її відродження у 1990 р. і до сьогодні. **Методологія дослідження** – базується на принципах історизму, системності та науковості. При написанні дослідження були використані історико-порівняльний, проблемно-хронологічний і структурно-функціональний методи. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в українській історіографії, на основі архівних джерел і спеціальних публікацій комплексно і хронологічно висвітлено історію заснування і комплектування бібліотеки Волинської православної богословської академії. **Висновки.** Упродовж майже тридцять років відродження духовного закладу в Луцьку, спочатку як училище, семінарія, а згодом академія, вдалося при ньому сформувати багату богословсько-історичну бібліотеку. Загально відомо, що книга має величезне значення в християнській традиції. Власне, книга зіграла найважливішу роль у розповсюдженні християнського благостя і багато століть служила основним способом збереження і передачі культурних традицій. Наповненню бібліотечних фондів із самого початку надавалось особливе значення, оскільки без бібліотеки неможлива науково-богословська освіта.

Ключові слова: бібліотека, семінарія, академія, фонд, відділ, митрополит, жертводавець, каталог.

LIBRARY OF VOLYN ORTHODOX THEOLOGICAL ACADEMY IN LUTSK

Abstract. *The purpose of this study* is with the help of the archive and scholarly sources to analyze and highlight key stages of development and foundation of the library of the Volyn Orthodox Theological Academy from the moment of its restoration in 1990 to the present days. **The research methodology** is based on the principles of historicism, consistency and scientificity. Comparative-historical, problematic-chronological and structural-functional methods were used when writing the paper. **The scientific novelty** lies in the fact that the study represents the first case in Ukrainian historiography when with the help of the archive sources and special publications the history of funding and compiling the library of the Volyn Orthodox Theological Academy has been highlighted in an integrated and chronological manner. **Conclusions.** In nearly thirty years of restoration of a theological establishment in Lutsk (at first – secondary school, seminary, and later on – academy), the task has been accomplished to compile a rich theological-historical library within the establishment itself. It is well-known that book as a notion has immense importance in the Christian tradition. As a matter of fact, the book has played the most important part in spreading the Christian gospel and for centuries it has been a primary means of preserving and transmitting cultural traditions. From the very beginning the special emphasis was placed on the library funds, for without a library, no scientific-theological education is possible.

Key words: library, seminary, academy, funds, section (department), metropolitan, contributor catalogue.

Постановка проблеми. У всі часи книгозбірні або бібліотеки є обличчям і характеристикою чи то навчального закладу, чи просто людини, яка прагне мудрості.

Про важливість бібліотеки не доводиться і говорити, бо упродовж століть це стверджено життям і реальністю постатей історії нашої Церкви і народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблематика не була об'єктом спеціального вивчення науковців. Питання формування бібліотеки частково висвітлено у дослідженнях прот. М. Цапа та колективній праці В. Бортнікова, Й. Надольського, В. Денисюка. Зважаючи на це, у нашій статті, використавши щорічні звіти Волинської православної богословської академії, які зберігаються у відомчу архіві Волинської єпархії Православної Церкви України, спробуємо дослідити історію заснування та формування бібліотечних фондів даного закладу духовної освіти.

Мета дослідження – використавши архівні джерела і спеціальні публікації проаналізувати та висвітлити історію заснування і комплектування бібліотеки Волинської православної богословської академії.

Виклад основного матеріалу. Новітній період своєї історії духовна школа на Волині розпочала у 1990 р. з відкриття Волинського духовного училища, навчальний рік в якому розпочався 17 жовтня. Згідно з постановою Священного синоду Української православної церкви від 23 квітня 1991 р. (журнал № 21) під головуванням митрополита Київського і всієї України Філарета (Денисенка) духовному училищу в Луцьку надано статус Волинської духовної семінарії. Для потреб духовної школи рішенням Волинської обласної ради від 22 жовтня 1990 р. за № 222 передано частину корпусу колишнього монастиря бернардинів біля Свято-Троїцького собору. 11 серпня 1992 р. розпорядженням першого заступника представника Президента України у Волинській обл. Юрія Ленартовича Свято-Троїцький кафедральний собор і два будинки по вул. Плеханова, якими користувалися єпархіальне управління та Волинська духовна семінарія, передано релігійній громаді Української православної церкви Київського патріархату (далі – УПЦ КП) (Bortnikov, Nadolskyi, Denysiuk, 2001, p. 441).

На засіданні єпархіальної ради Луцько-Волинської єпархії 5 жовтня 1992 р. прийнято постанову: для частини колишніх студентів, які бажають продовжити духовне навчання, і абітурієнтів, котрі подали заяви для вступу на 1-й курс, створити Волинську духовну семінарію УПЦ КП. У такому статусі духовний заклад діяв майже двадцять років. Відтак 13 травня 2011 р. Священним синодом УПЦ Київського патріархату прийнято наступну постанову (журнал № 14): у зв'язку з тим, що Волинська духовна семінарія відповідає вимогам, які висуваються до реформованого навчального закладу, благословити з 2011/2012 навчального року реорганізувати Волинську духовну семінарію у Волинську православну богословську академію. Вона успішно діє до сьогодні як заклад вищої духовної освіти Православної Церкви України.

З відродженням духовної школи запрацювала і її бібліотека. Спочатку вона розташувалася на першому поверсі колишнього корпусу бернардинів, у 1994 році була перенесена на другий поверх. У 1995 році семінарія, у тому числі й книгозбірня, повністю зайняли своє колишнє приміщення, повернуте державою, де до цього діяла художня школа (Tsar, 2010, p. 20).

З 2012 р. бібліотека академії знаходиться у новому навчальному корпусі, який повністю забезпечує як житлово-комунальні потреби закладу, так і вимоги навчально-виховного процесу. Оскільки вся інфраструктура зосереджена в одному приміщенні, то студенти можуть жити і навчатись, не виходячи з нього. Книгозбірню академії розміщено у двох залах другого поверху, один з яких використовується як книгосховище, інший – під читальний зал.

У книгосховищі в 2013 р. за сприяння митрополита Луцького і Волинського Михаїла (Зінкевича) встановлено найсучасніші розсувні архівні шафи, придбані за кордоном. Владика також постійно передає до бібліотеки багато книг. Читальний зал

укомплектований новими меблями, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, а також Wi-Fi-зоною, що дає можливість студентам безкоштовно і без обмежень користуватися електронними ресурсами різних навчальних закладів (DA VDOCU, 2012, p. 82).

На стінах читального залу можна оглянути цінну колекцію церковних Антимінсів XIX–XX ст. із власноручними автографами і відповідними уставними написами на них багатьох відомих ієрархів Православної церкви.

На сьогодні в бібліотеці діє електронний каталог (УФД «Бібліотека»), ведеться систематичний каталог (алфавітний упорядковується), складений відповідно до системи дисциплін, які викладаються в богословській академії, у порядку, визначеному універсальною десятковою класифікацією. Увесь фонд бібліотеки зареєстровано у чотирьох спеціальних інвентарних книгах.

Кожне видання має свій номер, що збігається з номером в інвентарній книзі. На момент реорганізації духовної семінарії у богословську академію бібліотечний фонд нараховував 9 тис. томів книг та 16 тис. одиниць вітчизняних і закордонних періодичних видань. Оформлення книг відповідає загальноприйнятим нормам: на першій (титульній) і на сімнадцятій сторінках ставиться печатка «Бібліотека Волинської православної богословської академії» і вказується інвентарний номер книги.

Бібліотека працює щоденно з 15 – до 20 год. Кожен студент, згідно з її правилами, одночасно може отримати визначену кількість видань на певний термін. Більш цінні й рідкісні книги, які зберігаються в спеціальних шафах, видаються лише для користування у читальному залі.

Фонд бібліотеки складається не лише з богословських праць, а містять відділи з літературою історичного, культурного, довідково-енциклопедичного та інших напрямків знань. Тому користувачами є не тільки семінаристи, але й світські науковці, студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та інших закладів вищої освіти.

Фонд бібліотеки поділяється більш ніж на тридцять відділів. Перший відділ присвячений богослів'ю, має багато підрозділів: христологія, агіологія, апологетика... Однією з найголовніших праць у цьому відділі є «Життя святих», складені св. Димитрієм, митрополитом Ростовським. Є декілька патериків: Києво-Печерський, Волино-Почаївський, Соловецький; деякі праці митрополита Іларіона (Огієнка), присвячені агіології, зокрема «Канонізація святих в Українській Церкві».

Наступний відділ присвячений Біблії, як Старому, так і Новому Заповіту. Тут бачимо Святе Писання в перекладах українською мовою: Патріарха Філарета (Денисенка), митрополита Іларіона (Огієнка), Пантелеймона Куліша, а також переклад Божого Слова багатьма іноземними мовами. До цього відділу належать тлумачення Святого Писання відомими отцями і богословами: блаженного Феоділакта, архієпископа Аверкія (Татушева), Олександра Лопухіна, Бориса Гладкова, Миколи Барсова.

Важливим є відділ догматичного богослів'я, який представлений багатьма працями православних богословів: митрополита Макарія (Булгакова), архієпископа Філарета (Гумілевського), єпископа Калліста (Уера), протоієрея Миколи Малиновського, інших.

Один з найбільших відділів присвячено творінням святих отців і вчителів Церкви. Серед видань є багато дореволюційних. 12 томів творінь святителя Іоана Золотоустого, 5 томів святителя Василя Великого, 2 томи святителя Григорія Богослова, а також твори святого Єфрема Сиріна, святителів Феофана Затворника, Ігнатія (Брянчанінова), преподобного Симеона Нового Богослова, інші.

Особливим є відділ, присвячений гомілетичі і проповіді. Надзвичайно цінною є праця Інокентія єпископа Херсонського в 12 томах, а також проповіді та інші праці у 8-ми томах патріарха Філарета (Денисенка), митрополита Василя (Липківського).

Важливий відділ належить літургії й богослужбовим книгам. Особливе місце тут займає богослужбова література українською мовою, видання УПЦ Київського патріархату, а також багато відомих праць із церковного уставу.

Найбільший відділ становить література, присвячена історії Української православної церкви. Завдяки пожертвам українців з діаспори в бібліотеці наявні практично всі праці з історії українського православ'я, які видавалися за кордоном. Також багато книг на цю тему, які побачили світ у роки незалежності України, придбано останнім часом.

Окремий відділ становить філософія. Сюди входить релігійна філософія, психологія, християнська етика. Він багатий працями як античних, так і сучасних філософів та релігійних мислителів: Сократа, Арістотеля, Ціцерона, Сенеки, Фоми Аквінського, Володимира Соловйова, Миколи Бердяєва, Павла Флоренського та інших.

Ще декілька відділів присвячено історії релігій, походженню сект та їх вчень, а також мистецтву і літературі.

З часу відродження духовного закладу при ньому діє регентський відділ. Тому значне місце серед бібліотечного фонду відведено церковному співу як невід'ємній частині православного богослужіння. З роками тут накопичено багатий нотний архів. Частину нотної бібліотеки українською мовою надіслав Інститут дослідів Волині з Канади. З 2004 р. бібліотека передплачувала єдиний в Україні журнал «Регентское дело». Відділ багатий хоровими творами видатних церковних композиторів: Кирила Стеценка, Максима Березовського, Артема Веделя, Миколи Леонтовича (Tsap, 2010, pp. 22–23).

Книгозбірня богословської академії поповнюється через закупівлю, пожертви читачів та дарунки авторів, інших бібліотек, а також завдяки меценатам і передплаті.

Першим великим жертводавцем із моменту відродження закладу був митрополит Західноєвропейський і Паризький Анатолій (Дублянський) з Німеччини, один із видатних православних діаспорних ієрархів Української Церкви в XX столітті (Tsap, 2010, p. 21).

На початку 1990-х рр., з проголошенням незалежності України, владика Анатолій переслав до Луцька значну частину своєї бібліотеки та власного архіву. Його службовий архів знаходиться в церковному архіві УАПЦ в Бавнд-Бруці (США), особливий – у фондах Волинського краєзнавчого музею, сюди ж передано віднайдені ним у Парижі облачення й особисті речі митрополита Полікарпа (Сікорського). Добірку історико-краєзнавчої літератури отримали Луцький державний історико-культурний заповідник і Волинський університет ім. Лесі Українки (Tsap, 2014, p. 218).

26 жовтня 1993 р. Волинська духовна семінарія одержала багату богословську бібліотеку, яка нараховує майже 394 найменування книг, брошур, чимало церковно-релігійних журналів, що виходили в діаспорі. Про цінність цієї книгозбірні довідуємось з листа митрополита на ім'я ректора: «Я щасливий, що свою бібліотеку зміг передати ще за мого життя, а мені оце пішов вже 82-й рік і дні мого життя скорочуються і я доживаю свого віку. Тому поспішав з висилкою моєї богословської бібліотеки. Вона була для мене велика цінність. Це набуток майже 50-літнього мого перебування в Німеччині... трохи книжок дістав дармо для рецензії, але більшість і то найдорожчих купував зі своїх ощадностей, часто відмовляючи собі у чомусь іншому... серед них є, наприклад, фотокопія Требника Петра Могилы, за який один я заплатив аж 250 нім. марок а ще є ряд таких, що я платив по 100 марок» (Author's

archive, p. 2) У наступні роки владика Анатолій передав до семінарської бібліотеки ще декілька цінних книг.

У 1995 р. архієпископ Яків (Панчук), прийшовши на Волинську кафедру, склав щедрю пожертву на бібліотеку, подарувавши їй повне дореволюційне видання Енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона.

Частину власної бібліотеки (більше двохсот книг) у 1996 році передав тодішній ректор семінарії Петро Миколайович Вінцукевич. Усі вони видані в XIX – на початку XX століть. Серед них: Життя святих; Мінея; 12 томів творів Інокентія, архієпископа Херсонського; окремі томи Трудів КДА; журнал «Странник» та багато інших, які він успадкував від свого батька протоієрея Миколи Вінцукевича (Tsar, 2010, p. 22).

Збільшенню бібліотеки в перші роки її формування сприяли пожертви представників української діаспори. Немало в цьому напрямку потрудилися Пилип Шайда з Америки. Він, починаючи з жовтня 1995 р., регулярно надсилав посилки з книгами, а також закликав інших до цієї справи. Багато духовної літератури надійшло від владика Паїсія (Івашука), отця Петра Сацевича, Івана Попеля, Сергія Лящука, а також з Інституту дослідів Волині. Книги до бібліотеки у різний час надсилали також: отці Стефан Тенчух і Григорій Подгурця, Володимир Вовк, Михайло Ковалевський, Галина Рябокінь, Тетяна Прокопів, Катерина Бугайко, Галина Миронюк, Катерина Немира та багато інших.

Значну кількість богословської і богослужбової літератури для бібліотеки придбано на початку 2000-х рр. коштом відомих на Волині політиків – Бориса Загреви, Володимира Бондара, Миколи Буліги.

Бібліотека ВПБА наповнена не лише основним фондом, але й багатьма іменними колекціями, початок яким поклав митрополит Анатолій (Дублянський). Згідно з наказом ректора академії протоієрея Ігоря Швеца за № 10 від 12 жовтня 2012 р. в академічній бібліотеці створено такі іменні фонди: протоієрея Миколи Цапа, Вінцукевича П. М., Кучинка М. М., Рожка В. Є. (DA VDOCU, 2012, p. 81). Станом на 1 вересня 2019 р. бібліотека нараховує 10 іменних фондів. Особливо цінними є два останніх, заснованих у 2019 році: митрополита Переяслав-Хмельницького і Вишневського Олександра (Драбинка), архімандрита Михайла (Аніщенко), голови київської ставропігії, постійного представника Константинопольської православної церкви – більше 100 цінних книг грецькою мовою.

Особливою гордістю бібліотеки є фонд стародруків (DA VDOCU, 2018, p. 108).

Бібліотекарями Волинської богословської школи були:

1. Мисак Петро Матвійович 12.03.1993 – 1.10.1993.
2. Ієродиякон Вікентій (Коновалю) 1.10.1993 – 9.11.1993.
3. Костецька Євгенія Андріївна 9.11.1993 – 12.05.1994.
4. Юзич Наталія Миколаївна 12.05.1994 – 20.09.1994.
5. Бойко Тетяна Борисівна 20.09.1994 – 1.01.1995.
6. Священник Микола Цап 1.01.1995 – 18.03.1997.
7. Нідзельська Валентина Андріївна 18.03.1997 – 1.08.2013.

З 1 серпня 2013 р. і по сьогодні бібліотекарем Волинської православної богословської академії є Кованська Катерина Олексіївна (Tsar, 2010, p. 24).

Висновки. Таким чином, упродовж майже тридцяти років діяльності духовного закладу зібрано й укомплектовано відповідну бібліотеку, яка нараховує 14 тис. томів книг і біля 18 тис. примірників періодичних видань. Хоча ВПБА є навчальним закладом закритого типу, двері її бібліотеки відчинені не лише для майбутніх богословів і пастирів Церкви Христової. Фондами бібліотеки користуються студенти світських навчальних закладів Луцька, науковці з різних міст.

Сьогодні книга дещо втрачає свої позиції щодо інших високотехнологічних засобів комунікації. Електронні книжки, які можна знайти в інтернеті, значно

полегшують і пришвидшують доступ до необхідної інформації. Однак і друкована книга має багато своїх переваг, які забезпечують її майбутнє.

Бібліографія

Бортніков, В. І., Надольський, Й. Є., Денисюк, В. Т. (2001). Волинь на зламі століть: історія краю (1989–2000 рр.). Луцьк: Вежа, 694 с.

Звіт Волинської православної богословської академії (2012). Відомчий архів Волинської єпархії Православної Церкви України (ВА ВСПЦУ), 85 с.

Звіт Волинської православної богословської академії (2018). Відомчий архів Волинської єпархії Православної Церкви України (ВА ВСПЦУ), 126 с.

Лист архієпископа Анатолія (Дублянського) до ректора Волинської духовної семінарії протоієрея Миколи Бочкая від 10.12.1993 р. Архів автора, 2 с.

Цап, М., прот. (2010). Бібліотека Волинської духовної семінарії. Волинська духовна семінарія (до 20-річчя відродження). Збірник матеріалів науково-практичної конференції з нагоди ювілею 20-річчя відродження Волинської духовної семінарії. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня». С. 20–24.

Цап, М., прот. (2014). Митрополит Анатолій (Дублянський) – великий меценат Волинської духовної семінарії. Православна Церква в сучасному суспільстві: проблеми та перспективи: матеріали міжнародної науко-практичної конференції. Луцьк: Видавництво Волинської православної богословської академії. С. 215–224.

References

Bortnikov, V. I., Nadolskyi, Y. Ye., Denysiuk, V. T. (2001). Volyn na zlami stolit: istoriia kraiu (1989–2000 rr.) [Volyn at the turn of the century: the history of the region (1989–2000)]. Lutsk: Vezha, 694 p. [in Ukrainian].

Zvit Volynskoi pravoslavnoi bohoslavskoi akademii [Report of the Volyn Orthodox Theological Academy]. (2012). Vidomchyi arkhiv Volynskoi yeparkhii Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy (VA VlePTsU), 85 p. [in Ukrainian].

Zvit Volynskoi pravoslavnoi bohoslavskoi akademii [Report of the Volyn Orthodox Theological Academy]. (2018). Vidomchyi arkhiv Volynskoi yeparkhii Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy (VA VlePTsU), 126 p. [in Ukrainian].

Lyst arkhiepyskopa Anatoliia (Dublianskoho) do rektora Volynskoi dukhovnoi seminarii protoiieria Mykoly Bochkaia vid 10.12.1993 r. [Letter from Archbishop Anatoly (Dublin) to the rector of Volyn Theological Seminary, Archpriest Mykola Bochkaya dated December 10, 1993]. Arkhiv avtora, 2 p. [in Ukrainian].

Tsap, M., prot. (2010). Biblioteka Volynskoi dukhovnoi seminarii [Library of Volyn Theological Seminary]. Volynska dukhovna seminariia (do 20-richchia vidrozhennia). Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody yuvileiu 20-richchia vidrozhennia Volynskoi dukhovnoi seminarii. Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia». Pp. 20–24. [in Ukrainian].

Tsap, M., prot. (2014). Mytropolyt Anatolii (Dublianskyi) – velykyi metsenat Volynskoi dukhovnoi seminarii [Metropolitan Anatoly (Dublyansky) is a great patron of the Volyn Theological Seminary]. Pravoslavna Tserkva v suchasnomu suspilstvi: problemy ta perspektyvy: materialy mizhnarodnoi nauko-praktychnoi konferentsii. Lutsk: Vydavnytstvo Volynskoi pravoslavnoi bohoslavskoi akademii. Pp. 215–224. [in Ukrainian].